

Izvirni znanstveni članek (1.01)
Bogoslovni vestnik 74 (2014) 4, 593—638
 UDK: 27-42:355.48(497.12)“1991“
 Besedilo prejeto: 9/2014; sprejeto: 11/2014

Ivan Janez Štubec

Etična utemeljitev in upravičenost slovenske osamosvojitvene vojne

Povzetek: Nekateri svetovno znani avtorji so na različne načine problematizirali razpad komunistične Jugoslavije in nastanek novih držav. Med njimi ima zanimivo stališče slavni teolog Hans Küng, ki govori o fatalnih napakah politike in Cerkva. V razpravi najprej opredelimo nekatere pojme, ki v krščanski teološki etiki igrajo ključno vlogo pri razumevanju pravice do obrambe. Tako je tudi v novejšem času cerkveno učiteljstvo uporabilo izraze, kakor je »strukturni greh« ali »grešne strukture«. Iz tradicije pa poznamo pojem tako imenovane »pravične vojne«. Opredelitev teh pojmov in pojma etični ali moralni kompromis omogoči uvid v merila, ki govorijo o nekem določenem stanju, v katerem družbeni akterji nimajo možnosti, da bi delovali brez upoštevanja fenomena zla in hkrati brez dopuščanja tega zla za doseganje pozitivnih ciljev. Tako v prvem delu razprave pokažemo na argumente, ki etično utemeljujejo obrambo pred agresorjem. V drugem delu na podlagi zgodovinskih dejstev predstavimo razvoj in metode, s katerimi se je začel in dokončal proces osamosvajanja slovenskega naroda izpod totalitarnega sistema komunistične Titove Jugoslavije. Upošteva-joč večdesetletno situacijo nekdanjih jugoslovanskih politik, ki sta jih karakterizirala »grešnost« in poizkus, kako z etičnim kompromisom najti miroljubne rešitve za osamosvojitve, v drugem delu izpostavimo tako pravne kakor vojaške korake, ki so bili storjeni za slovensko samostojnost in osamosvojitve. Tako se postavi pod vprašaj teza o »usodnih« napakah, ki naj bi jih naredile svetovna politika in Cerkve ob priznanju slovenske in hrvaške države.

Ključne besede: vojna, mir, pravičnost, osamosvojitve, samostojnost, ustava, kompromis, grešne strukture

Abstract: **Ethical Foundation and Justification of the Slovenian War of Independence**

Some world-renowned authors have variously exposed the problems of the breakup of the communist Yugoslavia and the emergence of new states. An interesting standpoint has been adopted by the prominent theologian Hans Küng, who speaks of fatal errors committed by the politics and the Churches. The present paper first defines some concepts having a key role in Christian theological ethics considering the right to self-defence. Thus, the magisterium has also recently used expressions like “structural sin” or “structures of sin”. From the tradition, the concept of the so-called “just war” is known. The defi-

nitions of these concepts and of the concept of ethical or moral compromise make possible an insight into the criteria dealing with certain situations, in which social agents are not able to achieve positive goals without considering the phenomenon of evil and at the same time allowing it. Thus, the first part of the paper deals with the arguments that ethically justify the defence against an aggressor. The second part presents, on the basis of historical facts, the development and the methods of starting and concluding the process of gaining the independence of the Slovenian people from the totalitarian system of the communist Titoist Yugoslavia. Considering more than ten years of former Yugoslavian policies characterized by "sinfulness" and trials to achieve peaceful solutions by an ethical compromise, the second part of the paper shows legal as well as military steps taken to achieve Slovenian independence. This makes the thesis about "fatal" errors allegedly committed by world politics and the Church in recognizing the state of Slovenia and Croatia rather doubtful.

Key words: war, peace, justice, gaining of independence, independence, constitution, compromise, structures of sin

*Ob 25-letnici slovenske samostojnosti posvečam ta prispevek
vsem osamosvojiteljem.*

Svetovno znani teolog in avtor ideje »Weltethos« (svetovni etos), Hans Küng, je na simpoziju v Osnabrücku (20.–23. oktober 2010) skušal odgovoriti na vprašanje: »Zakaj do danes ni skupne vizije miru za Balkan?« (Mokrosch 2013, 23) V odgovoru na to vprašanje avtor v analitičnem delu ponuja tezo, da so zatajile politika – s tremi usodnimi napakami – in obe Cerkvi (katoliška in pravoslavna), ki niso delovale v smeri sprave po koncu druge svetovne vojne. Drugače se pa celo v literaturi najde teza, da so bili zadnji oboroženi spopadi na Balkanu tudi versko motivirane vojne (Houtart 1997, 443–446). Po Küngu je politika naredila nekaj usodnih napak:

1. EU in ZDA so hotele ohraniti skupno jugoslovansko državo, kljub srbski invaziji leta 1991. Ni bilo dovolj etične volje, da bi se postavili po robu resni nevarnosti srbske agresije.
2. Napaka je bila, da sta bili Hrvaška in Slovenija takoj priznani kot suvereni državi. To je imelo dve negativni posledici: razdeljenost v zunanji politiki EU in Bosna in Hercegovina je bila prepuščena srbski agresiji.
3. V Bosni in Hercegovini so bile meje umetno vzpostavljene, zgodili sta se etnično čiščenje in kršenje človekovih pravic. Kaj je torej ostalo? Vojna, daytonski sporazum iz leta 1995, sovrastvo in umetna tvorba Bosna in Hercegovina.

In kako so odpovedale Cerkve?

»Petdeset let so cerkvena vodstva imela na voljo, da bi po drugi svetovni vojni razčistile položaj, da bi priznale krivdo, prosile za odpuščanje in tako pripravile pot za mirovno politiko in za spravo med narodi,« sklene Küng svoj kritični pogled na situacijo v nekdanji Jugoslaviji.

Küngovo stališče že v izhodišču vsebuje nekaj netočnosti. Tako govori o enotnem jugoslovanskem jeziku. Južnoslovanski narodi nikoli nismo govorili enega jezika, niti pogovorno, še manj slovnično.

Kar zadeva mirno sožitje med narodi, ki so bili tudi družinsko med seboj prepleteni, je treba vedeti, da je bil to navidezni mir: ni temeljil na razčiščenih preteklosti druge svetovne vojne in Titov režim ga je vzpostavljal s silo – če omenimo samo republiške poizkuse večje avtonomije v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ki so bili zatrti s silo.

Tretja predpostavka, ki je hkrati za Künga tudi rešitev, je predlog o federativnem konceptu Jugoslavije. Jugoslavija je bila v nekem smislu federacija, seveda ne v zahodnem pomenu tega družbenega koncepta. Če bi bila volja politike, da se komunistični tip federacije spremeni v demokratičnega, bi to lahko bila ena od možnih rešitev. Vendar te volje ni bilo.

Četrta predpostavka, ki zadeva vprašanje sprave po drugi svetovni vojni, tudi ne velja, iz več razlogov. Najprej je treba vedeti, da drugače od Nemčije, Francije in Poljske jugoslovansko ozemlje ni bilo po verski pripadnosti tako enotno, kakor je to navedenih evropskih državah, ki so zmogle proces sprave po drugi svetovni vojni. Dalje, v totalitarni državi, in to je komunistična Jugoslavija bila, niso bile dane družbene možnosti, ki bi zagotavljale iskren in odprt dialog. Dialog se je dogajal, predvsem po zaslugi ekumenskih delavcev iz Slovenije, vendar so se na teh srečanjih izogibali odprtim ranam, ki jih je pustila za seboj druga svetovna vojna.

In končno je sporna tudi Küngova teza, da je bila usodna tudi diplomatska napaka pri takojšnjem priznanju Hrvaške in Slovenije kot samostojnih držav. Na to tezo bomo odgovorili v nadaljevanju.

V razpravi želimo najprej predstaviti etične kriterije, ki na podlagi moralno-etičnih pojmov omogočajo opredelitev tega, kar se danes razume kot pravica do obrambe. V zgodovinskem pregledu dogajanj na Balkanu, še posebno v Sloveniji, bomo pokazali na probleme, dileme in rešitve, ki so bili možni in etično nesporni. Na podlagi prvega in drugega dela razprave bomo v sklepu predložili odgovore na Küngove teze, ki držijo ali pa tudi ne.

Prvi relevantni etični vidik je povezan z vprašanjem tako imenovanega socialnega ali »strukturnega« greha, ki ga je kot *terminus technicus* v cerkvene dokumente uvedel v okrožnici *Reconciliatio et Paenitentia* Janez Pavel II. V tej poveza vi se zastavlja vprašanje, katere odločitve v preteklosti in pred izbruhom oboroženih konfliktov na Balkanu so ustvarjale možnosti za strukturni greh.

Dalje nas zanima interpretacija znanega pojma »pravična vojna«, ki je, izvirajoč iz rimske pravne dediščine, postal *terminus technicus* katoliške moralno-teološke tradicije do drugega vatikanskega koncila. V novejšem času se govori o pravici do

samoobrambe in o humanitarni intervenciji. Kako lahko etično upravičimo obrambo pred agresorjem in kakšna je bila vojna na teritoriju nekdanje Jugoslavije?

Kot tretje se vprašanje vojne in miru nujno postavlja v politični kontekst, to pa pomeni, da imamo opravka z »moralnim kompromisom«, ki so ga kot nov pojem uvedli moralni teologi v zadnjih desetletjih. Tako se torej sprašujemo, ali je bil pred izbruhom oboroženega konflikta možen moralni kompromis in ali so se vse vpletene strani trudile, da bi ga dosegle. Ali ni upravičena obramba legitimirana z vidika moralnega kompromisa?

Na podlagi teh treh pojmov in iz njih izhajajočih etičnih kriterijev bomo v zdnjem delu razprave odgovorili na vprašanje o etični upravičenosti slovenske obrambe pred agresijo jugoslovanske armade in o primernosti ali neprimernosti diplomatskega priznanja novih držav, kakor so storile zahodnoevropske države in kakor to problematizira Küng.

1. Etične predpostavke za samoobrambo v kontekstu etičnega kompromisa

1.1 Strukturni greh

V slovenski teološki literaturi je o »strukturnem grehu in grešnih strukturah« pisal dr. Valenčič, ki je v razpravi razložil nastanek in razvoj ter značilnosti novega izrazja (Valenčič 1995, 685–700).

Nemški nestor socialne etike, Oswald von Nell-Breuning, je leta 1987 v reviji *Stimmen der Zeit* (205–208) objavil kratek članek z naslovom »Soziale Sünde« oder »institutionalisiertes Unrecht« (»Socialni greh« ali »institucionalizirana krivica«). V njem je razjasnjeval pojma »grešne strukture« in »socialni greh«. Pri tem ugotavlja, da pojma v ničemer ne zmanjšujeta posameznikove osebne odgovornosti. Ko govorimo o socialnem grehu, hočemo reči, da »pravilna uporaba želi povedati, da tudi družbene strukture, kot so javno-pravno organizirane skupnosti, ki jih pogosto z eno besedo imenujemo »država«, niso nič manj, prej bolj, vezane na moralni zakon kot posamezne osebe. To hkrati pomeni, da so tudi enako ali še bolj sposobne kršiti moralna pravila. Dejansko državi, ki izvaja protipravne ukrepe na področju notranje ali zunanje moči, ko ne spoštuje dogovorov ali celo sprovcira vojne, pripišemo krivdo in jo obsodimo kot brezpravno državo ... Objektivno krivico, ki jo država povzroči, si mora po pravni poti pripisati sama sebi.« (205)

Institucionalna krivičnost je tako posledica večjega števila udeležencev, ki so kakorkoli k temu prispevali, uvedli, razširjali, poglobljali in utrjevali protipravne norme in pravila, da so vplivali na razmerja moči. Ali pa so tudi nasprotovali, da bi se takšna pravila odpravila in spremenila.

Prav tako grešijo vsi tisti, ki so te razmere izkoristili za svoje privilegije. »Kratko rečeno, na grešnosti so udeleženi na različne načine vsi tisti, ki niso predmet ali žrtev sistema, ampak so v sistemu sodelovali kot subjekti.« (207) Iz tega izhaja

pomemben sklep: »Kdor se želi boriti proti grešnemu sistemu, ne na ravni simptomov, ampak v jedru, tisti se mora boriti proti subjektom tega sistema. V koliko se takšnih ljudi ne da prepričati o njihovem slabem ravnanju ali celo odvrniti od njihovega slabega hotenja, v kolikor ne uvidijo svojega zmotnega spoznanja in napačne vesti ter niso nagovorljivi za kakršno koli spremembo, da bi uvideli krivice, ki jih povzročajo, potem ne preostane drugega, kot da nastopimo proti takim subjektom z ukrepi javne sile, s pomočjo katere se napačne strukture spravi v red in se jih nadomesti s poštenimi pravili. Na mesto institucionalne krivice morajo stopiti pravične norme in pravila.« (207)

Moralni teolog Jozef Fuchs se je, sklicujoč se na Karla Rahnerja, do pojmov, kakor sta »strukturni greh« ali »grešne strukture« in tudi »socialni greh«, opredelil s teološkega vidika. »Ne glede na to, kako razumemo ali razlagamo izvirni greh, smemo govoriti o nekakšni izvorni zadolženosti ali obremenjenosti z grehom. Še posebej to velja, ko govorimo o naši svobodi, ki jo od samega začetka naprej in v njeni celotni zgodovini ta obremenjenost določa. To dejstvo se izraža na različne načine in ima posledice v grešnih strukturah človeške resničnosti.« (Fuchs 1988, 616)

Fuchs dalje v kratkem zgodovinskem pregledu ugotavlja, da se je človeštvo vedno zavedalo obstoja nepravilnih struktur. Filozofi so videli njihov temelj v človekovi svobodi, teologi pa v osebnem grehu ali izvirnem grehu. V novejši zgodovini pa je v duhu kantovske in Rawlsove teorije o družbeni pogodbi (*Gesellschaftsvertrag*) mogoče videti iskanje rešitve tega vprašanja v družbenem dogovoru. »Da bi lahko izključili uničujoče posledice več kot očitnih nepravilnih in napačnih struktur, ki so navzoče v naravnem stanju stvari, je po Kantu potrebno doseči družbeno pogodbo, ki sicer ne bo spremenila obstoječih pravnih razmerij, ampak jih bo iz njihove nepopolne pravno privatne sfere preusmerila v javni-pravni sistem, ki bo skrbel za delilno pravičnost.« (615)

Tako Fuchs razlikuje tri vidike pri vprašanju grešnih struktur: 1. posameznik kot oseba je tvorec grešnih struktur; 2. oprava imamo z objektivizacijo greha v človeški družbi in 3. to so nepravilne situacije človeške družbe tako na nacionalni kakor na mednarodni ravni.

Fuchs opozori tudi na časovni dejavnik dejanskega stanja, ko ljudje postanejo neobčutljivi za krivice in greh. To je lahko posledica daljšega družbenega razvoja ali posameznikove osebne zgodovine (619).

Ko torej govorimo o strukturnem grehu, naj spomnimo, da o tem piše tudi cerkveno učiteljstvo v apostolskem pismu *Reconciliatio et paenitentia* (Janez Pavel II.), pa tudi Kongregacija za nauk vere v dokumentih o teologiji osvoboditve (6. 8. 1984; 22. 3. 1986). Cerkveno učiteljstvo pri tem misli predvsem na posledice cele vrste dejanj posameznikov, ki se objektivizirajo v družbenih strukturah, še posebej v državnih in v meddržavnih, skozi daljše časovno obdobje. Tako ni vedno mogoče rekonstruirati prvotnega in edinega nosilca, ki je na začetku neke strukture, katere grešnost lahko dobi tudi formalnopravno zagotovljen status v narodnem ali mednarodnem okviru.

V kontekstu strukturnega greha lahko vidimo nekdanjo državo Jugoslavijo. Najprej ugotavljamo, da v samem izhodišču, že po prvi svetovni vojni, še bolj pa po drugi, ne moremo govoriti o kakršnemkoli svobodnem soodločanju vseh državljanov pri oblikovanju takratnega novega družbenega telesa. Slovenci, Hrvatje in Bosanci se nismo suvereno odločali v prvi svetovni vojni in po njej, ker nismo imeli svoje države, drugače od Srbov. Bili smo udeleženci prve svetovne vojne in formalni poraženci na avstrijski strani, to pa je imelo posledice pri formiranju nove države južnih Slovanov, ki je kmalu končala v srbski hegemoniji.

Tudi med drugo svetovno vojno in po njej ni bilo nobenega demokratičnega soodločanja državljanov o prihodnosti Jugoslavije, čeprav je država obstajala in razpolagala z ustreznimi demokratičnimi mehanizmi. Vlogo določevalca si je uzurpirala Komunistična partija s Titom na čelu, ki je jugoslovansko kraljevino z elementi parlamentarizma izigrala in vzpostavila diktaturo.

Družbene strukture, ki so razpadale v devetdesetih letih, so bile grešne in njihovi nosilci so bili tisti, ki so sami sebi pripisali pristojnosti za oblikovanje družbenih institucij. Vpliv državljanov in njihova odgovornost za stanje sta bila praktično nikakršna, saj je komunistična avantgarda razvila teorijo o razredni družbi, ki jo je na videz odpravljala, v resnici pa še bolj utrjevala in radikalizirala. Posameznik pri tem ni mogel sodelovati drugače kakor s strinjanjem ali nestrinjanjem. Posledice so bile predvidljive, cena je bila lahko tudi življenje. Grešne strukture družbenega življenja so tako nastajale pod vodstvom avantgarde in njenih posameznikov. Preostali državljani so gledali, kako preživeti. Bolj pogumni so postali disidenti in borci za svobodo in človekove pravice. Odigrali so ključno vlogo pri osamosvojitvi v devetdesetih letih, ki pa ni bila dosegljiva brez soočenja z nasiljem starih grešnih struktur, še posebno jugoslovanske armade. Za vse nekdanje jugoslovanske republike se je tako postavilo vprašanje samoobrambe pred agresijo armade, ki je iz jugoslovanske prešla v srbsko pod Miloševićevim vodstvom.

1.2 Samoobramba kot etični kompromis

Kompromis je napor, kako uskladiti med seboj cilje in želje, ki so si različni ali celo nasprotni. To je mogoče doseči samo z odpovedjo nekemu določenemu delu svojih lastnih interesov. Ta prilagoditev se razume po eni strani kot vprašanje osebe in njene notranje duhovne uskladitve z vrednotami, po drugi strani pa je pomembno usklajevanje na medosebni ravni, na medinstitucionalnem nivoju. Tukaj pa govorimo o usklajevanju nasprotnih interesov različnih oseb ali skupin; prav to nas v našem kontekstu posebej zanima.

Drugi vidik pri pojmu kompromis zadeva vprašanje časa: kako dolgo naj neko kompromisno stanje traja. Obstajajo kompromisi, katerih čas trajanje je omejen. Tako lahko govorimo o definitivnem ali začasnem kompromisu. V načelu pa se postavlja vprašanje, ali ni vsak kompromis začasen, ker se v prihodnosti lahko pričakuje boljša rešitev oziroma si ljudje zanj prizadevajo.

V pravu kompromis pomeni soglasje (obljubo) več subjektov, da ob nasprotujočih si interesih dosežejo minimalni skupni imenovalec. V temelju je vsem kom-

promisom skupna ideja, da se zgradi sporazum na podlagi samoodpovedi. Odločitev se ne prepusti drugim, ampak se rešitev išče po lastnih zmožnostih. Ni nujno potreben zunanji arbiter, lahko pa tudi.

Ko govorimo o etičnem oziroma moralnem kompromisu, mislimo na kompromis, pri katerem je pomemben vrednostni vidik moralnega dejanja. Nasproti tega kompromisa ni nemoralni kompromis, ampak moralno nevtralni kompromis, na primer v tehniki, v gospodarstvu, v družbenem življenju, v politiki in na drugih področjih. V bistvu imamo opraviti z usklajevanjem med razpoložljivimi cilji in sredstvi.

V moderni družbi govorimo o kompromisu kot enem od temeljev demokracije. Kompromis kot družbeni fenomen najdemo že pri Georgu Simmlu (1858–1918), utemeljitelju formalne sociologije, v njegovi *Sociologiji* iz leta 1908. Po njegovem je kompromis kot način doseganja nekih določenih ciljev in kot način preprečevanja družbenega boja eno od največjih odkritij človeštva na področju družboslovja.

N. Monzel v nemškem *Staatslexikonu* (1959) in za njim Zsifkovits v *Katholisches Soziallexikon* (1980) opredelita kompromis predvsem pravno, češ da »gre za sporazum med različnimi osebami, ko sta obe pripravljene na delno odpoved pri doseganju svojih ciljev« (Ringeling 1982, 93).

V katoliški teologiji je pojem kompromis ohranil pomen medsebojne prilagoditve interesov med ljudmi, zato se uporablja skoraj izključno v družbeni etiki, manj pa v zvezi s posameznikovimi dejanji. Drugače od protestantskega okolja, v katerem je pojem dobil mesto v teoloških utemeljitvah in zadeva moralo kot takšno, je v katoliški teologiji do tega pojma vedno veljala velika rezerviranost. Pri protestantskih teologih je bilo v ospredju vprašanje napetosti med božjimi zahtevami in konkretno dejansko situacijo, s predpostavko, da je to pomemben vidik človekove eksistence.

V novejšem času so se s tem vprašanjem v katoliški teologiji ukvarjali trije pomembni in vplivni avtorji: C. A. J. van Ouwerkerk, Klaus Demmer in Wilhelm Korff (Ringeling 1982, 94; 106–109).

Ouwerkerk je izpostavil, da pri kompromisu ne govorimo o »prepričanju«, ampak o »držbi«, da kompromis ni v nasprotju s »prepričanjem žrtvovanja«, ki je integralni del evangeljskega sporočila. Tako pravi, »da sta stiska vesti in kompromis stvar drže in imata svoje mesto v odločitvah, ki zadevajo odgovornost do sveta« (95). Kompleksne situacije človekovega delovanja so odvisne od kulturnih sprememb in od spremembe zavesti. Zgleda iz krščanske etike sta smrtna kazen in pravična vojna, ki sta v preteklosti veljali za sprejemljiv kompromis, danes pa ju razumemo kot kršitev človekovih pravic. Zato van Ouwerkerk meni, da »stiska, v kateri se človek lahko znajde, lahko pomen neke situacije tako spremeni, da pride do izraza nova oblika vrednote ali nevrednote, ki terja nepredvidljivo ravnanje« (96).

Ringeling povzame Ouwerkerkovo stališče, na podlagi katerega razlikuje etični kompromis od neetičnega: »Relativizacija človeških vrednot na področju drž ima svojo mejo tam, kjer bi prišlo do zanikanja človeka kot osebe, ki je vrednota sam po

sebi. Prav tako pa tudi tam, kjer bi relativna vrednota bila žrtvovana na nemotiviran način v odnosu do primerljive vrednote, ne da bi se upoštevalo ravnotežje.« (96)

Kompromis ima svoje mesto na ravni pragmatične, začasne, a nujne odločitve. Njegovo etično jedro je prostovoljna odpoved nasilnemu reševanju konfliktov, tudi ko govorimo o nadvladi. Bistvo etičnega kompromisa po H. Lubbeju pomeni odpoved prisili, da bi se na individualni ali na kolektivni ravni podredili poenoteni in od zgoraj vsiljeni volji (Ringeling 1982, 99).

Tudi Demmer vidi smisel v razširitvi problema krivde s posameznikovega na kolektivno dejanje. Pri konkretnem delovanju sta milost in krivda nerazdružljivo omejeni, to pa onemogoča čiste in nekrivdne odločitve ob nastanku konflikta. »Poudarek ni na tem, da se sprijaznimo z resničnostjo, ki jo zaznamuje krivda, ampak na spodbudi, da jo premagamo na milosten in podarjen način.« (106) »Ta napetost križanja različnosti, v konkretni situaciji odločanja, pomeni po Demmerju, da se eshatološka perspektiva moralnega odločanja bolj intenzivno izpostavi. Hkrati pa se tudi zavezujoče etične norme razume v njihovi dialektiki med dokončnostjo in začasnostjo med odprtostjo in nespremenljivostjo.« (107)

W. Korff je teološko utemeljitev kompromisa z vidika krivde prenesel na vidik ustvarjenosti sveta, ki je v svoji strukturni zakonitosti omejen in končen. Kompromis je torej utemeljen v končnosti sveta in ne v krivdi kot posledici človekovega greha. Tako Korff z Auerjem zagovarja, da je »etični kompromis ustrezno moralno prizadevanje«: »Človek ima sposobnost, da obstoječe situacije preseže in doseženo nadgradi. Vendar ta sposobnost ni poljudna in tudi ne brezmejna, ampak vezana na možnosti sveta, ki jih vedno znova omejuje.« (108)

Annette Schavan ugotavlja, da je Korff pri utemeljevanju etičnega kompromisa izpostavil dve temeljni načeli:

Pravila, ki zmanjšujejo zlo: »v primeru, da je nujno potreben dober cilj dosegljiv samo s sredstvi, ki imajo določena negativna učinkovanja, torej so povezana s tveganjem in zlom. Če gre za res nujni primer, se da prednost tistim sredstvom, katerih negativni učinki so, primerljivo gledano, res najmanj slabi.«

Pravila ki pretehtajo zlo: »V kolikor je res neizogibno, da pri uporabi določenega sredstva moramo vzeti v zakup stranske učinke, potem pri tem nastala škoda ne sme biti nikoli večja, kot bi bila v primeru opustitve dejanja.« (Schavan 2012, 152)

H. Ringeling povzame vprašanje etičnega kompromisa kot začasnega delovanja v treh točkah: 1. Odgovorno delovanje, ki teži k dobremu, se lahko uresniči, če je »začasno« možno v konkretni situaciji. 2. Kriteriji se prepoznajo iz končnega cilja ali iz predpostavke najvišjega dobrega. 3. Sleherno človeško spoznanje je omejeno s časom in prostorom, to pa pomeni začasnost v odločitvi, v smislu vedno novih možnih interpretacij vsakokratnih norm in odločitev. (Ringeling 1982, 109)

Iz predstavljenih stališč je razvidno, da človekovo delovanje poteka pod pritiskom omejitev, ki izhajajo iz dejstva ustvarjenosti, omejenosti, krivde, podedovane situacije, subjektive spoznavne omejitve in začasnosti ali provizoričnosti delovanja glede na konkretne možnosti, v katerih se delujoči subjekt znajde. Ta dej-

stva so do neke mere navzoča v teoriji o pravični vojni oziroma pravici do obrambe, ki jo je Anselm Hertz postavil v kontekst etičnega kompromisa in pri tem razvil naslednjo tezo:

»Kolektivna samoobramba določenega ljudstva je podvržena etičnemu vidiku proporcionalnosti med cilji in sredstvi; to pomeni, sredstva samoobrambe so naravnana na cilj, ki je obramba, kar pomeni ponovno vzpostavitev miru kot okvira za preživetje.« (Hertz 1982, 446)

Samoobramba ali teorija o pravični vojni s ciljem, da se ponovno vzpostavi mir kot okvir preživetja, ne pomeni nobene teorije o upravičevanju vojne, ampak ima naravo nujnega in neizogibnega sredstva in s tem naravo etičnega kompromisa. Samoobrambna vojna kot etični kompromis posreduje med vojno kot samoobrambo proti kolektivnemu napadu in moralno zapovedjo ponovne vzpostavitve miru v tem smislu, da so z njenega vidika obsojene vse vojne, ki niso v službi samoobrambe, medtem ko po drugi strani ta isti nauk sredstva, ki so nujna za upravičeno samoobrambo, veže na vzpostavitev miru in tako totalno vojno izključuje kot neetično (447).

Samoobramba pred agresorjem v kontekstu etičnega kompromisa ohranja torej etično legitimnost, ne glede na problematičnost teorije o »pravični vojni«. Zaradi obstoja grešnih struktur, ki niso bile zmožne sprejeti etičnega kompromisa za njihovo nujno reformo, je uporaba samoobrambene vojne kot oblike etičnega kompromisa preostala kot edino sredstvo za vzpostavitev miru, ki predpostavlja svobodo odločanja neke skupnosti, kakor se je to zgodilo slovenskemu narodu ob njegovi odločitvi za svojo lastno državo.

2. Zgodovinska in etična upravičenost slovenske osamosvojitvene vojne

2.1 Nastajanje Jugoslavije po prvi svetovni vojni

Pravnik France Bučar ugotavlja, da do začetka druge svetovne vojne v Sloveniji ni bilo vprašanja narodne samozavesti, ampak je obstajalo vprašanje »državne samozavesti«. Do prve svetovne vojne je slovenska politika skrbela predvsem za ohranjanje katoliških vrednot znotraj takratne politične skupnosti. Skupaj s Hrvati pa je izvajala pritiske na avstrijske oblasti, da bi se vzpostavil namesto dualističnega trialistični koncept v monarhiji (Rahten 2005, 85–90). Z majniško deklaracijo (30. maja 1917), prebrano v dunajskem parlamentu, se je tako slovenska politika prvič zavzela za združitev vseh slovenskih dežel v enotno narodno entiteto v okviru Avstrije. Po porazu Avstrije v prvi svetovni vojni in ob dejstvu, da je bila Srbija na zmagoviti strani, se je slovenska politika znašla med kladivom in nakovalom. Duhovnik in politik dr. Anton Korošec je avgusta 1918 ustanovil Narodni svet za slovenske dežele in Istro, ki se mu je v Zagrebu kot nadrejeni pridružil Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov. V tem organu so bili združeni južnoslo-

vanski narodi monarhije, ki so dne 29. oktobra 1918 razglasili državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS). SHS je bila konfederativna republika, imela je svoj parlament – Narodni svet v Zagrebu in deželne vlade za Slovenijo, Hrvaško, Dalmacijo, Bosno in Hercegovino in za Vojvodino. Priznale so jo nekatere države, imela je teritorij in nedoločene meje. Trajala je dober mesec, do 1. decembra 1918, ko je srbski princ regent Aleksander Karadjordjević prevzel oblast nad novo državo, poimenovano Kraljevina SHS. Tako je želja po avtonomiji slovanskih narodov prvič končala v ideji Vélike Srbije.

Med drugo svetovno vojno, ko so Slovenijo okupirale fašistična Italija, nacistična Nemčija in Madžarska, se je narodno občestvo znašlo v izjemno težki preizkušnji. To hudo, za narod prelomno in za posameznike zares konfliktno situacijo je dodatno izkoristila komunistična partija s svojim revolucionarnim nasilje in s postopnim prevzemom oblasti znotraj odporniškega gibanja, pri katerem so množično sodelovali kristjani krščanskosocialistične usmeritve. Po kapitulaciji Italije se je razplamtela državljanska vojna. S tako imenovano dolomitsko izjavo so si komunisti dne 1. marca 1943 zagotovili absolutno prevlado znotraj osvobodilnega gibanja.

Eden od udeležencev OF kot krščanski socialist, France Bučar, danes tako ocenjuje rezultat osvobodilnega boja: »Naša sreča je bila, da smo bili na strani sovjetskega totalitarizma, ki je bil v vojni v zavezništvu z zahodnimi demokracijami zmagovallec nad premaganim nacizmom, ki nam je neposredno grozil s smrtjo naroda. V očeh zahodnih sil smo sicer dobili status zaveznikov, ker je bila Sovjetska zveza njihova zaveznica. Nismo pa rešili niti celotnega narodnega ozemlja, na katerem smo lahko s polno pravico upravičeno računali kot udeleženci na strani zmagovalcev. Razen te skromne ›odškodnine‹ [statusa zmagovalcev, op. av.] nismo v osvobodilnem boju na napačni strani dosegli ničesar. Ne svobode, ne demokracije, ne socialne pravičnosti, razen enakosti v sorazmerni revščini, in oropani temeljnih človekovih pravic, tudi ne udeležbe v svetovnem tehnološkem napredku in gospodarskem razcvetu, izključeni iz družbe, v kateri smo bili del njene zgodovine. Postali smo partija revne Evrope, čeprav so nam v tem delali družbo vsi vzhodni Evropejci.« (Bučar 2007, 46) Znašli smo se na koncu in na začetku neke zgodovine, ki je obetala svobodo, prinesla pa novo zaslužjenost.

2.2 Proces osamosvajanja in pravična obramba

Komunistični totalitarizem v jugoslovanski izdaji je pod Titom nadaljeval revolucijo tudi po tem, ko je bila večina idejnih sovražnikov pobita ali v emigraciji. Glavni sovražniki režima so postali kmetje, podjetniki, Cerkev in kulturniki. Napetost med centralizmom in republiškimi avtonomijami se je ciklično izražala v partijskih čistkah, ki so imele za posledico spreminjanje ustave. Konec sedemdesetih let je nastopila svetovna energetska kriza in Jugoslaviji je zmanjkalo tujega denarja. Nastopila je inflacija, poleg tega nezaposlenost, padec življenjskega standarda, pomanjkanje osnovnih dobrin, redukcija goriva in električne energije. Krepila pa se je vloga vojske, ki je porabila 62 % denarja iz zvezne blagajne (Valič 2013, 105–108). Umrli sta ideolog Titove Jugoslavije, Slovenec Edvard Kardelj, in Tito. Nasilno potlačeni nacionalni interesi so se prebudili in dobili novo priložnost za

artikulacijo in za uveljavljanje prek prehodnih političnih mehanizmov, kakor je bilo kolektivno jugoslovansko vodstvo. Najprej se je zaostriilo na Kosovu, ki je zahtevalo več avtonomije od Beograda in od srbske manjšine v pokrajini. Srbski voditelj in član kolektivnega predsedstva Milošević je, podprt z memorandumom Srbske akademije znanosti in umetnosti, začel izvajati »velikosrbski nacionalni program«. Glavni idejni vodja tega koncepta je bil v leto 2014 umrli akademik Dobrica Čosić.

Mednarodne okoliščine za samostojnost slovenske države niso bile ugodne, kljub določili ustanovne listine OZN, da so subjekti mednarodne ureditve države (nacije) in ne narodi. Ob razpadanju Sovjetske zveze so tako ZDA kakor del Evrope zagovarjali *status quo* za Jugoslavijo. Notranjepolitično pa je bilo vprašanje svoje lastne države še bolj zapleteno. Samoodločba naj bi bila konzumirana z združitvijo v jugoslovansko državo po prvi in po drugi svetovni vojni. Prizadevanje za več avtonomije je bilo tako razumljeno kot protirevolucionarno delovanje separatističnih sil. »Zato je bila strategija slovenskega vodstva v procesu osamosvajanja lahko le dosledno vztrajanje na pravno korektnih utemeljitvah vsakega osamosvojitvenega koraka.« (Prebilič 2006, 10)

V prvi polovici osemdesetih let se začne krepiti v Sloveniji civilna družba. Tudi katoliška Cerkev odpre na široko vrata novim družbenim gibanjem in posameznikom, ki se vedno bolj kritično soočajo z velikosrbsko politiko na komunistični in na nacionalistični podlagi. Če se je Srbija na račun celotne Jugoslavije militarizirala, se je v Sloveniji krepila civilna družba, ki je pritiskala na slovensko partijsko vodstvo, da se je moralo vedno bolj odločati za slovenske in ne za partijske interese v vse bolj krhki Jugoslaviji. Tako je proces demokratizacije v Sloveniji potekal znotraj obstoječih, od komunistov kontroliranih organizacijah, kakor v tistih, ki so pomenile demokratično alternativo. Predvsem v kulturnih krogih se je na novo odpiralo nacionalno vprašanje, hkrati pa tudi vse nerešene dileme vojnega in povojnega časa.

Februarja 1987 je izšla znamenita 57. številka Nove revije, ki je s prispevki za slovenski nacionalni program zahtevala odpravo komunizma, zmanjšanje federalnih pristojnosti, večstrankarsko demokracijo in delitev oblasti po vzoru zahodnih demokratičnih sistemov. Zahtevali so slovensko državo in suvereno odločanje naroda za kakršnekoli politične povezave. Spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, še posebno političnih.

Ob ustavnih spremembah in ob nastajanju novih političnih strank sta bila pomembna še dva procesa, proces proti četverici, ki je mobiliziral ljudske množice, in postopno prilagajanje obstoječih političnih institucij novonastali družbeni resničnosti.

Po Bučarjevi oceni je partija hotela »s spremembami ustave spremeniti Jugoslavijo v centralizirano državo z močno osrednjo oblastjo, podprto z vojaško silo« (Bučar 1997, 401). V Sloveniji se je tako sprožilo močno gibanje za spremembo slovenske in jugoslovanske ustave. Enotno sporočilo civilne družbe je bilo, naj slovenski komunisti zavrnejo zvezni predlog. Kljub temu je slovensko partijsko vodstvo najprej spremembe jugoslovanske ustave podprlo, dokler ni začutilo, kako močno je gibanje za demokratizacijo v Sloveniji in da je z njim treba stopiti v dialog zaradi svojega lastnega preživetja.

Marca 1988 je bilo pripravljeno gradivo za slovensko ustavo pod imenom Pisateljska ustava. Slovenijo je opredelila kot republiko z izvirnimi pristojnostmi. Zveza pa bi naj imela pristojnosti, ki bi jih dobila od članic. To je dejansko pomenilo napoved konca komunistične Jugoslavije in enopartijskega sistema. Slovenski demokrati so si tako odprli dve fronti, eno proti srbskemu centralizmu v Beogradu in jugoslovanski armadi, drugo proti svoji lastni partiji v Sloveniji, ki je govorila o sestopu z oblasti, a delala vse, da jo ohrani. Pisatelji in drugi slovenski intelektuali so se dejansko spremenili v vzporedni slovenski parlament.

Dne 23. februarja 1989 je bil ustanovljen Zbor za ustavo, v katerem je sodelovalo več civilnih organizacij. Zbor za ustavo je postal prva demokratična ustavna koalicija, ki je postavila naslednje zahteve: pravno enakost vseh ljudi, pravno državo, pluralistično demokracijo, delitev oblasti, svobodno združevanje ljudi, svobodo misli, tiska in govora, svobodne volitve, podrejenost vojaške oblasti civilnim, samostojnost gospodarskih organizacij, človekove pravice in lokalno samoupravo.

Ustavna komisija Skupščine Republike Slovenije se je konec marca 1989 osredotočila na ustavne amandmaje, ki so določali pravico do samoodločbe in pravico do odcepitve. Ustavna dopolnila, ki so omogočila združevanje ali razdruževanje Republike Slovenije po njeni volji, prav tako pa tudi njeno odcepitev in so s tem okrepila slovensko suverenost, so bila sprejeta na zasedanju slovenske skupščine dne 27. septembra 1989. Prešernova Zdravljica je postala slovenska himna, vodilna vloga Zveze komunistov je bila črtana iz ustave in na področju gospodarske zakonodaje si je Slovenija zagotovila samostojno odločanje. CK ZKJ je na izredni seji, dan predtem, takšnim spremembam v slovenski ustavi nasprotoval.

Z ustavnimi amandmaji je bil vzpostavljen drugačen politični sistem, kljub temu da smo bili Slovenci še vedno v sklopu Jugoslavije in svojih ustavnih sprememb nismo mogli v polnosti uveljaviti. To se je začelo dogajati šele s prvimi svobodnimi volitvami aprila 1990. Predtem so bile ustanovljene nove politične skupine in stranke, ki so v koaliciji Demos na volitvah zmagale. Nova slovenska vlada, ki jo je v imenu zmagovite koalicije vodil krščanski demokrat Lojze Peterle, je pospešeno začela pripravljati postopke za osamosvojitve. Po ustavnih dopolnilih, sprejetih v jeseni 1990, je Slovenija okrepila svojo pot tudi s plebiscitom, ki naj bi odločil o osamosvojitvi Slovenije kot samostojne in neodvisne države. Referendum je bil izveden dne 23. decembra 1990. Ob 93,4 % volilni udeležbi je bilo 88,5 % volivcev za osamosvojitve.

Po tem je bila od marca do 6. junija 1991 Slovenija pobudnica za iskanje rešitve o prihodnji usodi Jugoslavije. Predsednikom republiških predsedstev se ni uspelo dogovoriti niti za federacijo niti za konfederacijo in tudi ne za združitev (Prebilih 2006, 10–11). Napori za mirni razhod so bili izčrpani.

Spomladi 1988, ko je v Sloveniji potekala burna razprava o novi ustavi, je v Beogradu Vojni svet kot posvetovalni organ jugoslovanskega obrambnega ministrstva ocenil, da je v Sloveniji »specialna vojna« in »kontrarevolucija«. Zato so zahtevali odločno akcijo zoper te kontrarevolucionarje.

Dne 31. maja 1988 je SDV aretirala publicista Mladine in kandidata za predse-

dnika ZSMS Janeza Janša, podčastnika JLA Ivana Borštnerja in novinarja Mladine Davida Tasića in Francija Zavrla. Naslednji dan jih je izročila v vojaški pripor in tako se je začel znameniti proces proti četverici JBTZ, ki je dodatno motiviral prebivalstvo na poti k demokratizaciji Slovenije. Ustanovil se je Odbor za varstvo človekovih pravic, ki je sproti spremljal dogajanje s priprtimi, priredil dva velika shoda in različne okrogle mize po vsej Sloveniji. Aretirana četverica je bila začasno izpuščena, protesti zoper JLA in proti srbizaciji jugoslovanske politike pa so se nadaljevali po vsej Sloveniji, predvsem po zaslugi Društva slovenskih pisateljev. Odbor je praktično združil vso civilno demokratično javnost in postal najmočnejša organizacija v boju za samostojno državo. Odločilno je bilo množično zborovanje v Ljubljani dne 21. junija 1988 pod geslom Za svobodo, pravno varnost, človekove pravice – za Janeza, Ivana, Davida, za vse nas. dne 27. julija je ljubljansko vojaško sodišče vse štiri obsodilo na več mesecev ali let zapora. Sodba je bila napisana v srbohrvaščini. Protesti so zadrževali izvršitev sodbe, prvi je bil dne 21. novembra 1988, naslednji pa dne 8. maja 1989, ko je bila prebrana druga Majniška deklaracija 1989, ki je zahtevala:

1. »hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;
2. kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;
3. glede na zgodovinsko prizadevanje slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na: spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, demokraciji, ki vključuje politični pluralizem, družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije« (Pesek 2007, 73).

Hkrati s temi dogodki je zavrelo na Kosovu. Dne 27. februarja 1989 je opozicija v Sloveniji organizirala zborovanje za mir in sožitje, kot odgovor na uvedbo izrednega stanja na Kosovu. Kosovo se je skupaj z Vojvodino znašlo pod podobnimi pritiski kakor Slovenija, in to zaradi ukinjanja avtonomije, zato so protestirali kosovski rudarji in njihovo politično vodstvo. V nekaj dneh se je pod izjavo, ki je podpirala Kosovo, podpisalo skoraj pol milijona ljudi. Ustanovil se je odbor za zaščito človekovih pravic na Kosovu, ki je deloval za odpravo izrednega stanja. Prav zaradi Kosova se je odnos med Slovenijo in Srbijo močno zaostрил. Napetosti so se stopnjevale in v tej situaciji je bilo tudi nekaj sodelovanja med pozicijo in opozicijo v Sloveniji.

JLA je takoj po prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji sprožila postopke, s katerimi bi preprečila novi vladi, da bi razpolagala z orožjem. Odločila se je, da prevzame popoln nadzor nad Teritorialno obrambo in njenim orožjem, ki je bilo po zakonu pod republiško pristojnostjo. Dne 14. maja 1990 je JLA izdala ukaz za premestitev vsega orožja iz občinskih skladišč v kasarne. Predsedstvo RS je oddajanje orožja ustavilo komaj dne 19. maja po pritisku državnega sekretarja Janeza Janše. Nekateri občinski odbori so orožje tudi skrili ali zavlačevali z oddajo, tako da je v dvanajstih občinskih štabih nekaj orožja ostalo. Na dan 31. 12. 1989 je TO RS razpolagala z orožjem, ki bi omogočilo vpoklic do 100 000 solidno oboroženih moških in žena. Po razorožitvi TO je ostalo okrog 20 % tega orožja.

2.3 Nastajanje slovenske vojske in pravična obramba

Za nastanek slovenske vojske je bil pomemben zakon o obrambi in zaščiti, ki se je v Slovenski skupščini sprejemal marca 1991. Ob tem se je dogajal notranji slovenski politični spopad med dvema popolnoma različnima varnostnima konceptoma. Opozicija (stranke komunistične kontinuitete skupaj z Zelenimi Slovenije) je zagovarjala demitalizirano Slovenijo. Republiški sekretar Janez Janša pa je zagovarjal »vzpostavljanje slovenskih oboroženih sil, skratka, slovensko vojsko, ki se bo v primeru konflikta sposobna in pripravljena upreti JLA« (Pesek 2007,444). Sočasno so potekale tudi spremembe zveznega zakona o obrambi, ki ga je spodbudila slovenska stran zato, da bi se zmanjšalo število nabornikov v JLA.

Na pobudo Janeza Janša je Demos spomladi 1990 sprejel svoje stališče do ureditve vojaškega vprašanja v Sloveniji. Demos je zahteval »izključno pristojnost Slovenije pri obrambi slovenskega ozemlja« in da slovenska skupščina sprejme amandmaje k Ustavi RS, s katerimi se doseže, da državljani Slovenije služijo vojaški rok v Sloveniji, da zanje poskrbi Teritorialna obramba, če tega ne stori JLA, in da JLA slovenske vojake iz drugih republik prerazporedi v Slovenijo. Dalje je »Demos trdno vztrajal pri zahtevi po suvereni državi slovenskega naroda. To pomeni, da bo po volitvah uveljavil ponovno določanje vseh elementov državnosti v Sloveniji, vključno z obrambno politiko.« Najbolj natančen in tudi najbolj drzen del tega stališča Demosa, ki ga je pripravil Janez Janša, pa so bile natančno definirane točke postopka za oblikovanje slovenske vojske, med njimi so ključne prve tri:

1. sprejetje nove slovenske ustave oziroma ustreznega ustavnega dopolnila;
2. sprejetje ustreznih zakonov o vojaški obveznosti, o organizaciji oboroženih sil in o obrambnem sistemu Slovenije;
3. odpoklic državljanov Slovenije iz oboroženih sil drugih suverenih držav, če to ne bo uresničeno že pred volitvami.

Dalje je Demos imel načrt, da bo »po ureditvi razmer, mednarodni afirmaciji suverene slovenske države ali (in) ureditvi konfederalnih pogodb ter ob predpostavki nadaljnjega popuščanja napetosti v svetu v nekaj letih skrajšal vojaški rok na 6 mesecev, prepolovili mirodobno vojsko in zmanjšal stroške zanjo na 2 do 3 odstotke narodnega dohodka ...

V primeru oblikovanja Združene Evrope – evropske konfederacije pa bomo vojsko odpravili oziroma zmanjšali na simboličen obseg.« (Janša 1992, 37–39)

»Naš program v zvezi z vojsko in zahteve nameravamo uveljaviti nenasilno, s političnimi sredstvi. Torej z organizirano politično voljo in pritiskom na sedanjo oblast, dokler smo opozicija, ter z državnimi instrumenti, ko bomo po volitvah uveljavili slovensko suverenost.« (Janša 1992, 39) Tako je svoj program uresničitve podčrtal Demos in seveda dodal, da mora ob morebitnem nasilnem posegu v proces demokratizacije v Sloveniji agresor računati z organiziranim narodnim odporom.

Dne 26. junija 1991 ob 11.10 je po telefaksu predsednik predsedstva Milan Kučan dobil dva sklepa nočne seje Zveznega izvršnega sveta iz Beograda, ki sta pomenila vojno napoved Sloveniji. Dejanska agresija pa se je začela 27. junija ob

1.15, ko je lahka protiletalska oklepna baterija prestopila mejo med Hrvaško in Slovenijo pri Metliki. Generalštab JA je dobil zeleno luč za agresijo na Slovenijo, ki jo je podpisal Ante Markovič s tihim soglasjem zahodnih držav in po dogovoru s hrvaškim predsednikom Tuđmanom, da Hrvaška ne bo blokirala premikov vojaških enot s svojega ozemlja proti Sloveniji, kljub temu da je bil dogovor med obrambnima ministroma (sekretarjema) Hrvaške in Slovenije drugačen.

Prvi agresorjev strel je sprožil major Prodanovič južno od Novega mesta. TO obramba je odgovorila in pri tem ranila enega od starešin JA, ki so ga takoj prepepljali v novomeško bolnico. TO je smela uporabljati silo samo v obrambi objektov in v samoobrambi.

Dne 27. 6. 1991 je koordinacijska skupina najvišjih političnih predstavnikov v Sloveniji v svojih sklepih ugotovila, da je Slovenija v vojnem stanju: poseg JA pomeni nasilno intervencijo in poizkus trajne okupacije Slovenije. Poveljnik TO Janez Slapar je tako izdal ukaz za »odločno bojno delovanje, s težiščem na delovanju po oklepnih enotah in drugih sredstvih tehnike, zagotoviti realizacijo načrtovanih enot ...« (Janša 1992, 161–167).

Janša ugotavlja, da kljub številnim nevarnostim »politične svoboščine v Sloveniji niso bile niti za trenutek ukinjene. Niti med vojno ni bil sprejet noben ukrep, ki bi posegel v status državljana in njegove pravice. Ni bila sprejeta nobena uredba, ki bi omejevala človekove pravice. Sredi najhujših spopadov se je sestal parlament, čeprav bi lahko predsedstvo legitimno odločalo namesto njega. Ni bila uvedena cenzura in tudi ne vojaška sodišča za vojaške osebe. Tudi na področju zakonodaje je ostalo vse pri civilnih zakonih. Glede vojnih ujetnikov se je neposredno uporabljalo mednarodno konvencijo.« Janša sklene: »Preživeli in zmagali smo s formalno nespremenjenim sistemom.« (Janša 1992, 180)

Zahteva po svoji lastni državi je bila uresničena po dveh neuspešnih poizkusih v 20. stoletju in po tem, ko so slovenski vojaki zaman padali na soški in na drugih frontah in se zaman borili proti okupatorju v drugi svetovni vojni.

Komunistična Jugoslavija ni spoštovala temeljnih človekovih pravic, zato ni bila samo ječa narodov, ampak tudi ječa za posameznike. Iz nesvobode pa ni mogoče vzpostaviti demokratične države.

Slovenija je svojo samostojnost in neodvisnost hotela doseči po mirni in po legalni poti. Tudi s pripravljenostjo, da se po vzpostavljeni demokratični državi pristopi k novim oblikam sodelovanja.

Ideja Vélike Srbije, pomešana z ideologijo komunistične volje po moči, je preprečila sleherno rešitev. JLA kot prisilni organ za ohranjanje Jugoslavije je hotela demokratične procese v Sloveniji in drugod po Jugoslaviji nasilno zaustaviti. Upor zoper to nasilje je bil legitim in zakonit, vojskovanje pa strogo omejeno na obrambo in na izogibanje nepotrebnim žrtvam. Ravnanje z ujetniki je potekalo v skladu z mednarodno konvencijo in brez vojaških sodišč. Na mednacionalni relaciji vojna za Slovenija ni pustila nezaceljenih in nerazrešenih ran v odnosu do drugih narodov v nekdanji Jugoslaviji.

Vojna za Slovenijo je bila obrambna vojna in priznanje Slovenije kot samostojne države ni imelo nobenega usodnega vpliva na poznejše dogodke v preostalih delih Jugoslavije. Vsaka republika je dejansko imela svoj zelo specifični položaj. Ključno vlogo pri tem pa je igralo vprašanje, koliko srbskega prebivalstva je na teritoriju posamezne republike. V tem smislu je imela Slovenija najboljši položaj. Nepriznanje slovenske samostojnosti bi bila fatalna napaka mednarodne skupnosti in zanikanje civiliziranega napora Slovencev in Slovenk za svojo lastno državo, ki ni bila izbojevana z nobenim terorističnim dejanjem in z nobenim nasiljem, samo kot odgovor na agresijo.

3. Sklep

Svoboda odločanja južnoslovanskih narodov za vse oblike skupne države je bila somejena ali celo izključena vse od njenega nastanka od prve svetovne vojne dalje. Nenehno prizadevanje za več avtonomije posameznih narodov in njihovih republik, še posebno v dobi komunizma, je izraz te nesvobode. Tudi odločitve med drugo svetovno vojno so bile nesvobodne in pod hudim sočasnim pritiskom, na eni strani je bil pritisk okupatorja, na drugi strani pritisk protagonistov revolucije. Kompromisi, ali z okupatorjem ali z revolucionarnimi silami, niso imeli narave etičnosti, ampak naravo prisile in prevare, pogosto tudi brezizhodne stiske za posameznike in za njihovo preživetje in tudi za institucije, kakor je Cerkev. V takšnih razmerah je nemogoče govoriti o svobodnih odločitvah.

Mir v Jugoslaviji je bil prisiljen in navidezen, ker ni temeljil na svobodi. Razpad komunističnega bloka je tako ponudil zgodovinsko možnost in priložnost, da se tudi južnoslovanski narodi na novo in tokrat bolj svobodno odločijo za svojo politično obliko življenja. Odpor do centralizma je bil navzoč v vseh republikah. Slovenija je ubrala svojo lastno, lahko bi rekli: »kulturniško« pot. Kulturniki in intelektualna elita so animirali civilno družbo in celotno prebivalstvo, da se je sprožil pravni proces priprav na osamosvojitve in hkrati z njim tudi politični in vojaški proces. Sredstva, ki jih je izbirala Slovenija za doseg svoje osamosvojitve, s tem pa politične svobode, so bila miroljubna in civilizacijska. Ne nazadnje v prid te teze govori dejstvo, da noben slovenski osamosvojitelj ni končal na haaškem sodišču, popolnoma drugače od vojaških in političnih akterjev iz drugih republik. Ali kakor pravi A. V. Zver: »Predvsem pa je bil odpor dobro voden, imeli smo jasno strukturo vodenja in poveljevanja, ki je zagotavljala učinkovitost slovenske vojske in policije, po drugi strani pa preprečevala morebitne kršitve mednarodnega in vojnega humanitarnega prava. Zato je vojna za Slovenijo edini spopad na tleh bivše Jugoslavije, ki ga ni bilo treba braniti na mednarodnem sodišču za vojne zločine v Haagu.« (Valič Zver 2013, 278).

Slovenska politika je imela dva cilja, osamosvojitve in iskanje kompromisnega načina združitve v nekdanji skupni državi. Za to pa sta potrebna partnerja, ki oba želita doseči kompromis. V JLA in v Miloševićevi prosrbski politiki tega ni bilo. Težnja po svobodi, akumulirana v prizadevanju za osamosvojitve, je bila ne samo legitimna, ampak si je Slovenija zanjo prizadevala po legalni poti. Niti enega niti

drugega ni spoštovala JLA, ki je kot prva napadla Slovenijo, s tem pa vprašanje kompromisa postavila v kontekst agresije in samoobrambe. Slovenska stran ni želela vojne, ampak mir. Odgovarjala je v samoobrambi in ne z načrtovanimi protiagresivnimi akcijami, da bi uničila nasprotnikovo živo silo, saj so bili na oni strani končno tudi mladi slovenski vojaki. Ujete agresorjeve vojake je po najkrajši možni poti poslala nazaj v njihovo domačo okolje, zato so se vojaki tudi množično predajali. Edini, ki so se upirali miroljubnim rešitvam, so bili višji častniki, ki jih na naši strani skušali prepričati, da opustijo svoje agresivne namere. To se je v večini primerov doseglo. Slovenska vojska tudi ni uničevala vojaške infrastrukture, drugače od JA, ki je to delala še posebno ob odhodu. Strategija onemogočanja delovanja JA iz vojašnic je temeljila na miroljubni metodi onemogočanja delovanja logistike, kakor je odklapanje električne energije, telefonskih zvez, vode in drugih za življenje vojske normalnih potrebnih reči. Ker agresorska vojska v okolju ni imela podpore, ni mogla računati na pomoč civilnega prebivalstva, zato so se vojaki iz kasarn predajali. Med vojno za Slovenijo niso bili razglašeni nobeni ukrepi, ki bi omejevali katerokoli človekovo pravico, ni bila uvedena cenzura in ni bilo vojaških sodišč, v veljavi je bila celotna civilna zakonodaja oziroma nespremenjen družbeni sistem. Slovenija je tudi v nadaljevanju sprejela mednarodne pogoje za pogajanja z nasprotno stranjo, ki niso bili zanjo vedno ugodni, a je s potrpežljivimi koraki, pripravljena na kompromisne rešitve, kmalu dosegla tako dokončno slovo JLA kakor tudi mednarodno priznanje samostojne države. To ni bila napaka, ampak racionalna poteza tako Vatikana kakor drugih držav: s tem dejanjem so slovenski državi dali priznanje, da se je vzpostavila na civiliziran in miroljuben način. Dejstvo, da Slovenija v poznejšem obdobju ni nikoli imela velikih težav z vzpostavljanjem diplomatskih in drugih kontaktov z novonastalimi državami nekdanje Jugoslavije, potrjuje to tezo. Odnosi med Slovenijo in drugimi državami niso obremenjeni z agresijo JA in z njenimi posledicami. Iz slovenske perspektive so bili dani pogoji za miroljubne in korektne medsebojne odnose na vseh ravneh. Prav tako ni bilo mogoče zaznati nobenega militantnega in agresivnega razpoloženja zoper slovensko državo in njene prebivalce. Politična svoboda, ki jo uživajo danes vse republike nekdanje Jugoslavije, je eden od pogojev za mirno sožitje. Res pa je, da so razmere v Bosni in Hercegovini bistveno drugačne in da naših stališč ni mogoče preprosto aplicirati na druge republike. Vsekakor za Slovenijo lahko trdimo, da za njeno osamosvojitve in mednarodno priznanje ni bila narejena nobena fatalna napaka. Küng je še najbližji resnici, ko pravi: v politiki ZDA in EU ni bilo dovolj etične volje, da bi ustavili Miloševićevo agresivno politiko in tako preprečili vse vojne, ki so se zvrstile na teritoriju nekdanje Jugoslavije.

Reference

- Bučar, France.** 1997. Javna tribuna o ustavnih spremembah. V: *Slovenska kronika XX. Stoletja: 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija.
- — —. 2007. *Rojstvo države*. Radovljica: Didakta.
- Demmer, Klaus.** 2010. *Bedrängte Freiheit, Studien zur theologischen Ethik*. Freiburg-Wien: Herder.
- Fuchs, Josef.** 1988. Strukturen der Sünde. *Stimmen der Zeit* 113, št. 9:613–622.
- Hertz, Anselm.** 1982. Die Lehre vom »gerechten Krieg« als ethischer Kompromiss. V: Anselm Hertz, Wilhelm Korff, Trutz Rendtorff in Hermann Ringeling, ur. *Handbuch der christlichen Ethik*, zv. 3, 425–448. Freiburg: Herder.
- Houtart, François.** 1997. Gewalt im Namen der Religion. *Concilium* 33, št. 4:441–449.
- Janša, Janez.** 1992. *Premiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Küng, Hans.** 2013. Eine gemeinsame Vision vom Frieden in der Welt? Religionen als treibende Kraft für eine Kultur des Friedens. V: Reinhold Mokrosch, Thomas Held in Roland Czada, ur. *Religionen und Weltfrieden*, 23–38. Stuttgart: Kohlhammer.
- Nell-Breuning, von, Oswald.** 1987. »Soziale« Sünde oder institutionalisiertes Unrecht? *Stimme der Zeit* 112, št. 3:205–208.
- Pesek, Rosvita.** 2007. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
- Prebilič, Vladimir, in Damijan Guštin.** 2006. *Boj na Holmcu*. Ljubljana: Ministrstvo RS za obrambo.
- Rahten, Andrej.** 2005. *Zaveznitva in delitve: Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848–1918*. Ljubljana: Nova revija.
- Ringeling, Hermann.** 1982. Die Notwendigkeit des ethischen Kompromisses: Kritik und theologische Begründung. V: Anselm Hertz, Wilhelm Korff, Trutz Rendtorff in Hermann Ringeling, ur. *Handbuch der christlichen Ethik*, zv. 3, 93–116. Freiburg: Herder.
- Schavan, Annette.** 2012. Ethischer Anspruch und politischer Kompromiss. *Stimmen der Zeit* 137, št. 3:147–155.
- Valencič, Rafko.** 1995. Strukturalni greh in grešne strukture. V: Anton Štrukelj, ur. *Božjo voljo spolnjevati*, 684–700. Celje: Mohorjeva družba.
- Valič Zver, Andreja.** 2013. *Demos: Slovenska osamosvojitve in demokratizacija*. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča; Ljubljana: Študijski center za narodno spravo.